

7. *Нясу каханне* (няпоўны сказ, каханне – сардэчнае пачуццё).

8. “*Ў нескладовае*” (Літара «Ў» – 22-я літара беларускага алфавіта, адметны сімвал нашай мовы, які вызначае яе непаўторнасць. У г. Полацку 7 верасня 2003 года быў устаноўлены помнік літары «Ў»).

9. *Усеагульная млявасць і абыякавасць да жыцця* (народнае выслоўе).

10. *Душой я вольны чалавек, і гэтакім буду цэлы век!* (Я. Купала). (няпоўны двухсастаўны сказ; радкі з верша Янкі Купалы “Песня вольнага чалавека”).

11. *Рабі, як не робіць ніхто.* (У. Караткевіч) (пэўна-асабовы сказ; радкі “Рабі нечаканае, рабі, як не бывае, рабі, як не робіць ніхто, – і тады пераможаш...” з аповесці Уладзіміра Караткевіча “Ладдзя распачы”).

12. *Роднае балота* (простае, іменнае словазлучэнне; “Роднае балота” – як часта мы так кажам пра свае мясціны. Але балоты – гэта не толькі “лёгкія Еўропы”, але і адзін з найважнейшых культурных кодаў нашага народа).

Дадзены спіс не з’яўляецца вычарпальным, а наша даследаванне ў гэтым накірунку працягваецца. Такім чынам, мы прыйшлі да вываду, што надпісы на торбах зроблены ў адпаведнасці з арфаграфічнымі і пунктуацыйнымі нормамі сучаснай беларускай літаратурнай мовы, яны не толькі адлюстроўваюць розныя бакі жыцця нашага народа, але і садзейнічаюць засваенню і распаўсюджванню беларускай мовы.

Важна, каб надпісы былі не толькі прыгожымі, але і зразумелымі для шырокай аўдыторыі, уключаючы турыстаў, якія жадаюць пазнаёміцца з беларускай культурай.

Літаратура:

1. Беларускія народныя тарнаментаваныя ўзоры [Электронны рэсурс] – URL: <http://ornaments.shuma.by/> (дата звароту: 16.10.2025).

2. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы: больш за 65 000 слоў : у 2 т. / Нац. акад. навук Беларусі, Цэнтр даслед. беларус. культуры, мовы і літ., Ін-т мовазнаўства ім. Я. Коласа ; уклад. І. Л. Капылоў і інш.; пад рэд. І. Л. Капылова. – Мінск : Беларуская навука, 2022. – 487 с.

СЭНСАЎТВАРАЛЬНАЯ АКТЫЎНАСЦЬ КАМΠΑНЕНТАЎ ФРАЗЕЛАГІЗМА

Грынашкевіч К. Р.

Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы
г. Гродна, Рэспубліка Беларусь

Навуковы кіраўнік – к. філал. н., дац. *Маршэўская В. В.*

Роля кампанентаў у фарміраванні фразеалагічнага значэння неаднаразова закраналася ў працах фразеалагаў В. А. Лебядзінскай, А. М. Меляровіч, Ю. А. Гвоздарова, У. П. Жукава, І. Я. Лепешава, В. А. Ляшчынскай і інш.

Тым не менш навуковыя дыскусіі і разважанні пра сэнсаўтваральную актыўнасць кампанентаў фразеалагічных адзінак працягваюцца і па сённяшні дзень.

Калі гаворка ідзе пра *кампанент* фразеалагізма – маецца на ўвазе знешняя форма фразеалагізма. Унутраная форма фразеалагізма звязана з паняццем *макракампанент*. “Унутраная форма фразеалагізма ўяўляе сабой іерархічна арганізаваную сістэму. У семантычнай структуры дзеяслоўнага фразеалагізма выдзяляецца дэнататыўна-сігніфікатыўны макракампанент (паняццёвы змест фразеалагізма), канататыўны макракампанент (утрымлівае ацэначную, эмацыянальную, узмацняльную і культурна-моўную семы), функцыянальна-структурны макракампанент (утрымлівае стылістычную, частотную, імавернасную, камунікатыўна-танальную семы)” [1, с. 58].

Аб’ектам нашага даследавання былі абраны дзеяслоўныя фразеалагізмы (далей па тэксце – ДФ) гаворак Гродзеншчыны, кадыфікаваныя ў лінгвістычным слоўніку. Намі былі апісаны структурныя і семантычныя асаблівасці ДФ гаворак Гродзеншчыны са значэннямі міжасобавых адносін [2] і абстрактнай дзейнасці [3]. У дадзеным артыкуле спынімся на разглядзе ролі дзеяслоўнага і іменнага кампанента ў фарміраванні іх фразеалагічнага значэння.

Праведзены з дапамогай метаду фразеалагічнай аплікацыі аналіз ролі дзеяслоўнага кампанента ў фарміраванні семантычнай структуры ДФ гаворак Гродзеншчыны паказаў, што дзеяслоў, становячыся кампанентам фразеалагізма ў 1913 выпадках не захваў сваё лексічнае значэнне (што склала 87,1% ад усёй колькасці прааналізаваных намі адзінак). Яго групавыя і індывідуальныя семы (уласцівыя дзеяслову на лексічным узроўні) растварыліся ў семах фразеалагізма (на фразеалагічным узроўні). Напрыклад, *сыпаць жвіру ў вочы* ‘хлусіць, казаць няпраўду’, *сыпаць соль на раны* (каму) ‘хваляваць, непакоіць каго-н. напамінкам пра што-н. непрыемнае, балючае’, *рэйды тачыць* ‘пляткарыць’. Аднак у 284 адзінках (У. П. Жукаў называў такія адзінкі прамежкавымі паміж уласна фразеалагізмамі і фразеалагічнымі злучэннямі) дзеяслоўны кампанент семантычна пераўтварыўся толькі часткова, г. зн., што значэнні ДФ у пэўнай ступені суадносяцца з пераноснымі (ці прамымі) значэннямі слоў-дзеясловаў (на лексічным узроўні).

Пададзім некалькі прыкладаў: адзінкі *надаваць бухачоў* (каму), *надаваць у запатылак* (каму), *надаваць у карк* (каму), *пудзеляў надаваць* (каму) часткова семантычна суадносяцца сваім значэннем ‘пабіць, пакараць каго-н.’ з пераносным значэннем слова *надаваць* ‘2. пабіць’; адзінкі *заліваць вочы*, *пушкі заліваць* ‘гаварыць няпраўду, ілгаць’ часткова семантычна суадносяцца са значэннем слова *заліваць* ‘2. ілгаць, хлусіць’; выраз *гваздануць па кепалах* (каму) ‘вельмі моцна ўдарыць каго-н.’ часткова семантычна суадносіцца са значэннем слова *гваздануць* ‘1. з сілаю біць, ударыць па кім-н., чым-н.’; выраз *гарадзіць кашалі* ‘гаварыць абы-што, выдумляць’ часткова семантычна суадносіцца са значэннем слова *гарадзіць* ‘2 перан. гаварыць бяссэнсіцу, выдумляць’.

Што да іменнага кампанента ДФ гаворак Гродзеншчыны – адзначым наступнае. Назоўнікі ў складзе ДФ уступаюць у два лінгвістычныя працэсы: а) яны страчаюць катэгарыяльнае значэнне прадметнасці; б) адбываецца пераўтварэнне групавых і індывідуальных значэнняў назоўніка (на лексічным узроўні) у семантычныя элементы фразеалагічнага значэння адзінак. Тым не менш у 204 адзінках іх іменны кампанент часткова захаваў сваё значэнне (прамое ці пераноснае). Прывядзем некалькі прыкладаў такіх (прамежжавых) адзінак.

Адзінкі *ляпаць <длугім> языком* ‘гаварыць многа і абы-што’, *малоць языком як малатарня* ‘гаварыць гучна, хутка, неразборліва’, *язык мець* ‘умець складна гаварыць, быць гаваркім’, *шаландзіць языком* ‘гаварыць недарэчнае, глупства’, *языком лахніць* ‘гаварыць пустое, плявузгаць’ часткова семантычна суадносяцца са значэннем слова *язык* ‘2 перан. здольнасць гаварыць, выказваць свае думкі словамі’; адзінкі *колам вочы паставіць* ‘пільна, не зводзячы позірку, угледзецца, выражаючы здзіўленне ці незразуменне чаго-н.’, *вырачыць вочы як жаба з ночы* (на каго, на што) ‘утаропіцца на каго-, на што-н. ад здзіўлення, разгубленнасці і пад.’, *секчы вокам* (за кім, за чым) ‘уважліва назіраць, сачыць за кім-н., чым-н.’, *кінуць вокам* ‘глянуць зрэдку, мелькам, імгненна’ часткова семантычна суадносяцца са значэннем слова *вочы* ‘2. здольнасць бачыць; зрок’.

Такім чынам, у кампанентным складзе пераважнай большасці ДФ гаворак Гродзеншчыны былы дзеяслоў ці назоўнік цалкам семантычна пераўтварыліся. Адзінкі, у кампанентным складзе якіх былы дзеяслоў ці назоўнік семантычна пераўтварыліся толькі часткова, не адносяцца да ўласна фразеалагізмаў, яны знаходзяцца на перыферыі фразеалагічнай сістэмы.

Літаратура:

1. Маршэўская, В. В. Кампаненты семантычнай структуры дзеяслоўных фразеалагізмаў / В. В. Маршэўская // Актуальныя праблемы філалогіі : зб. навук. арт. (да 95-годдзя з дня нараджэння прафесара Паўла Уладзіміравіча Сцяцко / рэдкал. : А. І. Кавальчук (адк. рэд.) [і інш.]. – Гродна : ГрДУ імя Янкі Купалы, 2025. – С. 56–61.
2. Грынашкевіч, К. Р. Дзеяслоўныя фразеалагізмы гаворак Гродзеншчыны са значэннем міжасобавых адносін / К. Р. Грынашкевіч // Рэспубліканскія Купалаўскія чытанні : зб. навук. прац / гал. рэд. А. С. Садоўская ; рэдкал.: А. Э. Сабуць [і інш.]. – Гродна : ГрДУ імя Янкі Купалы, 2023. – С. 234–238.
3. Грынашкевіч, К. Р. Дзеяслоўныя фразеалагізмы гаворак Гродзеншчыны са значэннем абстрактнай дзенасці / К. Р. Грынашкевіч // Філалагічнае крэацыва Гродзеншчыны: матэрыялы і даследаванні : зб. навук. арт. Вып. 12 / гал. рэд. : Ж. С. Сіплівеня, А. С. Садоўская ; рэдкал. : Т. А. Аляшкевіч [і інш.]. – Гродна : ЮрСаПрынт, 2023. – С. 15–19.